

נפתלי חייט

שיחות עם יזרעאלה כהנא

מדריכה, מורה,
מחנכת - אשת תרבות

מבוא

יזרעאלה כהנא היא דמות מיוחדת בנוף ריקודי העם בישראל. היא אינה מפורסמת כמרקידה או כוראוגרפית, תרומתה העיקרית היא בהדרכה בקורסים להכשרת מדריכים, וכך יצא שלא הכרתי אותה עד אשר **ירון מישר** (העורך) ביקש שאכתוב עליה. כאשר נפגשנו בביתה בגילה, ירושלים, גיליתי גברת מרתקת, אשר בשנות התשעים שלה חדה כתער, ואפילו כותבת דוקטורט בספרות, אך עיסוקה בספרות העברית הוא רק פן נוסף לעומק התרבותי הרב גוני שלה אשר השליך גם על עשייתה בתחום הריקוד, ועל כך בהמשך.

תחילת הדרך

הוריה של יזרעאלה עלו מגבול אוקראינה ורוסיה הלבנה באמצע שנות ה-20 של המאה הקודמת, בהפרש של שנתיים. אבא היה בן של רב שנתפש לציונות - הוא הגיע לחדרה, לחבורת שומרון. האמא ארגנה חלוצים לעבודה בפרדסים. ההורים התחתנו במושב מרחביה, ליד עפולה. הילדה נולדה בבי"ח המרכזי של עמק יזרעאל, וכך זכתה לשמה יזרעאלה.

המשפחה גרה בחדרה עד 1940, אז עברו לכפר ויתקין. אביה היה ה"תרבותניק" של הכפר - היה מארגן אירועים, מביא הצגות לישוב. כך זכורה ליזרעאלה הופעה של "הבימה" עם הצגת "הדיבוק".

יזרעאלה התחילה לרקוד בגיל 10. אביה היה לוקח אותה לסדנאות אל **גורית קדמן** בתל אביב (ברח' שלי"ג 5, היא טורחת להדגיש). שם פגשה גם את **תרצה הודס**, וגם את **זאב חבצלת** שעבד עם נערים בוגרים יותר.

את אשר למדה בסדנאות, הייתה מביאה ומלמדת את הילדים בכפר ויתקין. ל"מסכתות" שהוכנו לחגי ישראל הייתה מכינה ריקודים שישולבו בהן, הייתה מתרגמת את התכנים לשפת התנועה. כך כבר בגיל צעיר עסקה יזרעאלה בהדרכה וביצירה, מבלי שזה ייקרא כך. זכור לה מילון שקיבלה ממנהל בית הספר על פעילות זו.

בתקופה זו נשים הלכו בעיקר להיות מורות, אחיות וגננות. זו הייתה הכשרה של שנתיים, וכך בכיתה י"ב הגיעה לגור בתל אביב. היא הייתה מגיעה לרקוד ברשפון, השתתפה בלהקה של **יואב אשריאל** ז"ל, אתה גם הופיעה במקומות שונים. קשר זה המשיך לצבא, שם גויסה, ללא טירונות, לצוות הווי בנח"ל. ב-56 שרתה בבסיס צבאי ליד באר טוביה, וגרעני נח"ל מכל הארץ היו שולחים זוגות ללמוד כיצד מכינים טקסים, באיזה שירים וטקסטים כדאי להשתמש ואיזה ריקודים לרקוד. לא היו אלה ריקודי עם, אלא תנועות שליוו את הטקס. בהמשך ירדה לנגב עם בני המושבים, שנענו לקריאת בן גוריון לעזור בקליטת עולים. שם היא ניהלה את בית הספר "נחל גרר", המשותף ליושבים הכפריים ברוש, תדהר ותאשור - כבפסוק בישעיהו - וגם שם הכינה טקסים ושילבה בהן ריקודי עם. בבית הספר היא לימדה עברית, תנך וריקודי עם לעולים מארצות המגרב.

**כאשר נפגשנו
בביתה בגילה,
ירושלים, גיליתי
גברת מרתקת,
אשר בשנות
התשעים שלה
חדה כתער, ואפילו
כותבת דוקטורט
בספרות**

השנים הבאות

יזרעאלה המשיכה את דרכה בירושלים, ללמוד חינוך וחינוך מיוחד באוניברסיטה. היא המשיכה בפעילות של ריקודי עם בהרקדות של **דני עוזיאל**, של **אדי ששון** ועוד. בשנים 60-62' רקדה בלהקת הסטודנטים, בהובלתו של **מיכה ספירא**. הלהקה בעיקר ביצעה מחרוזות של **יונתן כרמון** ז"ל. אחד משיאי הפעילות הייתה הופעת הלהקה בפסטיבל פולקלור בתורכיה ב-1962. **רבקה מיכאלי** הייתה המנחה, ואף דברה בתורכית.

**ההתיישבות
העובדת הייתה
הראשונה
שהתחברה
להיסטוריה מבלי
להתחבר לדת כפי
שנתפשה על ידי
האורתודוקסיה.**

אחרי שהתחתנה ב-1962, נולדו ילדים ויזרעאלה הפחיתה את עיסוקה בריקוד. עם זאת, כאשר נסעה עם בעלה, פרופסור לסוציולוגיה, לשבתון בקימברג', אנגליה, בשנות ה-70, ארגנה שם חוג ריקודי עם. יזרעאלה עצמה למדה באוניברסיטה העברית אצל פרופסור פרנקנשטיין, תלמידם של יונג ופרויד. בהמשך היא עסקה בהוראה, חינוך והדרכה ב"אוסישקין", בסמינר למורים "דוד ילון" וב"עליית הנוער" (בניהולו של אלי עמיר) בירושלים.

לימודי ספרות

יזרעאלה תמיד העמיקה בתרבות עברית וישראלית. גם גישתה אל ריקודי העם מגיעה מרבדים אלה. העניין שלה בספרות עברית הבשיל לרצון לעשות תואר מתקדם בספרות, ובשנות השבעים של חייה עשתה תואר שני בספרות, על שירתו של **נתן אלתרמן**. בימים אלה, בשנות ה-90 שלה, יזרעאלה כותבת עבודת דוקטורט, "בצל המסכה האחרונה", על עבודותיו המאוחרות של נתן אלתרמן.

בשנות ה-90 של חייה היא חדה כתער, מצטטת מזיכרון קטעים ארוכים של ספרות ושירה. כאשר סיפרתי לה על נכדי, **תמוז**, מיד הפליגה אל המיתולוגיה האשורית, האל דומוזי, ועל מקומה של המיתולוגיה האשורית ביצירתו של אלתרמן. סיפרה לי על ספר של לוקרציוס שהיא קוראת (בתרגום **שלמה דיקמן**), שעוד בעת העתיקה כתב שאין מה לפחד מאלוהים ושאדם עשוי מחלקיקים - ספר שהוחבא וצץ אחרי 500 שנה...

העמקה במקורות התרבותיים העתיקים והעכשוויים תמיד היו נדבך חשוב בעיסוק שלה בריקוד. כך, בסדנה לפיתוח "מדריכים של מדריכים"

**יזרעאלה תמיד
העמיקה בתרבות
עברית וישראלית.
גם גישתה אל
ריקודי העם
מגיעה מרבדים
אלה**

שהתקיימה באמצע שנות ה-90 בארגונה של **תרצה הודס** (בה לקחו חלק, בין היתר, **ירון כרמל, כרמלה כרמי, אבנר נעים, פנינה קליין, יעל יעקובי, יגאל טריקי, יואב סידי** וגם **ירון מישר**) הרצתה יזרעאלה על מחול בתנ"ך. כך, סיפרה לי על בנות ישראל שהיו יוצאות בכרמים במחול (מחול בכרמים כנראה היה מדובר במעברים שבין השורות שבכרמים).

הדרכה באולפנים

חלק מרכזי בעשייתה של יזרעאלה הוא התחום של אולפנים למדריכי ריקודי עם. משנת 1980, במשך כ-30 שנה, הייתה בצוות המוביל של האולפן בירושלים, יחד עם **ברכה דודאי ז"ל**, ובהמשך יחד עם יעל יעקובי. שנים אחדות הדריכה בוינגייט יחד עם **ליאורה סלוצקי**.

יזרעאלה תרמה לטרמינולוגיה של ריקודי עם, למתודיקה של ההדרכה, העמקה בשפה של ריקודי עם, בהבנת המוסיקה והמבנה, צעדות, חלקים, בתים, שיטה של רישום ריקודים. יזרעאלה תמיד שמה דגשים על התוכן של השירים והכרת המילים של השירים.

בין תלמידיה של יזרעאלה אנשים רבים המוכרים היטב היום בעולם ריקודי העם - בשנות ה-80 למדו אצלה **בעז כהן, מימי קוגן, יעל יעקובי, יורם ששון, איריס אבנר** - ועד שנות ה-2000, בהם ניתן להזכיר את **שרון אלקסלסי, הילה מוקדסי, תמיר שליו, שגי עזרן, דורון ולנסי**. כל מי ששוחחתי אתו - זכר את הידע האדיר שלה בתרבות ובהיסטוריה, שהוסיף לקורס מימד חשוב. דיברו על האישיות שלה, האמא/סבתא של הקורס; על צורת דיבור, פניה, יחס לאנשים, תרבותיות. דיברו על הכרות עם היסטוריה של ריקודי העם מתוך חוויה אישית. יזרעאלה סיפרה על מפגשי דליה מהחוויה שלה

כי היא הייתה שם. היא דיברה על מפגשים עם **יואב אשריאל**, על מחול אומנותי ועל ייחודו של יונתן כרמון. זה נתן לתלמידים "לגעת בהיסטוריה".

אחת מהפעילויות של יזרעאלה, ביחד עם **יונתן גבאי ז"ל** וברכה דודאי, היה חוג "רעים" (ריקודי עם ישראלים). החוג היה יוצא לטיולי העשרה באזורים שונים בארץ, בהם לקחו חלק 50-100 איש. היו קוראים טקסטים, רוקדים ריקודי עם ומפיקים לכל טיול כזה חוברת עם התכנים הרלוונטיים. האמן **דרור בן דב** אף עיצב לחוג את הסמל שלו. היו אלה מפגשים שמחים ומעשירים.

אחת מגאוותיה של יזרעאלה הוא אוסף העבודות של התלמידים בקורס. במסגרת הקורס התבקשו התלמידים לעשות עבודות חקר מעמיקות - יזרעאלה חנכה את תלמידי הקורס שהכינו עבודות אלה. וכך התלמידים למדו את ריקודי העם לא רק ברובד החיצוני של תנועה, אלא גם את האספקטים התרבותיים, ההיסטוריים, עבודות על יוצרים ישראלים. מבין העבודות שהראתה לי היו עבודות כמו "אבנר נעים - מרוקד, למרקיד, ליוצר", "הריקוד האתני בישראל וזיקתו לריקודי העם", "המחול הישראלי ומחול העם לילדים", "תרומתה של קהילת תימן לריקודי העם הישראליים". אין ספק שאנשים שהתנסו בהכנת עבודות אלה הם מדריכים מעמיקים יותר אשר הביאו לחוגיהם ערך מוסף.

**הקיבוצים הפיקו הגדות פסח משלהם. ברמת יוחנן נוצר טקס "חג המים"
בחג הסוכות שעדיין מבוצע זה כבר 70 שנה.
תמיד היה שילוב של טקסט ומחול.
הריקודים ביטאו רעיון של אחדות - "אנחנו" ולא "אני".**

יזרעאלה כהנא
ושלמה ממן

הפעילות של יזרעאלה באולפן בירושלים נמשכה עד שנות ה-2010, אז הפסיק האולפן את פעילותו. תחילה פעל תחת חסות של המדור לריקודי עם בהסתדרות (גורית קדמן, תרצה הודס ורינה מאיר), אך האנשים המובילים את האולפן לא הצטיינו בשיווק, והתחרות מצד אולפנים אחרים הביאה לדעיכתו וסגירתו.

על פעילותה ארוכת השנים ותרומתה העניק לה "ארגון המרקידים והכוראוגרפים לריקודי עם בישראל ובתפוצות" ב-2012 את תואר יקירת הארגון.

תרומת התנועה הקיבוצית וההתיישבות

בשיחתנו הדגישה יזרעאלה את התנועה הקיבוצית ואת תפקידה המרכזי בתחום הריקוד הישראלי. ההתיישבות העובדת הייתה הראשונה שהתחברה להיסטוריה מבלי להתחבר לדת כפי שנתפשה על ידי האורתודוקסיה. אנשים עלו לארץ מבתים דתיים ורצו לתת אמירה משלהם ומשמעות מודרנית מחודשת לחיים שלהם, כולל החגים.

הקיבוצים הפיקו הגדות פסח משלהם. ברמת יוחנן נוצר טקס "חג העומר" בפסח ו"חג המים" בחג הסוכות, שחוברו על ידי מתתיהו שלם ולאה ברגשטיין, ושעדיין מבוצעים עד היום, כבר יותר מ-70 שנה. תמיד היה שילוב של טקסט ומחול. הריקודים ביטאו רעיון של אחדות - "אנחנו" ולא "אני". הריקודים נתנו ביטוי לכולם יחד, בלי הבדל עדות ומעמדות. בריקודי החג והמחול העממי בלטו גם ריקודי מעגל באחיזת ידיים.

רבות מהדמויות המרכזיות הגיעו מהקיבוצים. כך, מתתיהו שלם ולאה ברגשטיין שהגיעו מבית אלפא לרמת יוחנן; רבקה שטורמן בעין חרוד, זאב חבצלת בבית אלפא. הריקודים הם רק חלק מהתרבות הישראלית שלקיבוצים חלק בה - ניתן להזכיר משוררים כמו יורם טהרלב מיגור, את להקת הגבעתרון. את תנועת השירה בציבור ששרהליה שרון מאשדות יעקב הייתה ממקימה.

על הא ודא

השיחות שלי עם יזרעאלה נגעו במספר רב של נושאים, ומעניין לציין אנשים שתרמו רבות למפעל גדול זה של התחדשות התרבות הישראלית ובה המחולות.

דיברנו על ד"ר דן רונן ז"ל, מנהל האגף לתרבות ואמנות במשרד החינוך והתרבות ומנהל הסניף הישראלי של ארגון הפולקלור הבינלאומי CIOFF, ועל תרומתו הייחודית להנחלת ריקודי העם. שלוש בנותיו ממשיכות במסורת של עיסוק בתום הריקוד.

דיברנו על רינה שרת ותרומתה בכתיבה על המחול הישראלי - ספרים על שלום חרמון, על רבקה שטורמן, על זאב חבצלת ועוד.

שוחחנו על שלמה ממן ועל תרומתו האדירה בתחומי הכוראוגרפיה, ניהול להקות ותרומתו לפסטיבל כרמיאל.

בשיחותינו עלו נושאים של ישן לעומת חדש; ריבוי הריקודים היום; הכוחות המסחריים בעולם ריקודי העם היום, אשר העבירו את השליטה על הריקודים שיגיעו לציבור ממומחי התחום ומארגני ההשתלמויות למרקדי ההרקדות הגדולות.

שוחחנו על ההשפעה המועטה יחסית על ריקודי העם, של עליות מאוחרות והקהילות שעלו בהן (רוסית, גיאורגית) - זאת לעומת העליות המוקדמות (ההורה מן הבלקן, שירים רוסיים ישנים, השפעה תימנית). העליות המאוחרות שאפו פחות לאינטגרציה של התרבות שלהן עם התרבות הישראלית. בקשר לתרומת העדה התימנית שוחחנו על **שרה לוי תנאי**, מייסדת להקת ענבל, על **יענקלה לוי**, על **מושיקו הלוי** ותרומתם הייחודית.

יזרעאלה רואה בכאב את התרופפות הגיבוש החברתי. היום הכל יותר אינדיבידואלי. גם בריקודי עם אין כבר אחיזת ידיים. היום רואים בריקודי עם זמן של פנאי ובידור ולא תרבות. סיפרתי ליזרעאלה על חוויה של ביקור בהרקדה בבית כנסת בארה"ב, אליה הגיעו משפחות יחד עם ילדים ובני נוער. הרפרטואר לא היה שונה בהרבה מהנרקד בארץ, אך ברור היה שלהרקדה זו יש גם תפקיד מגבש קהילתי ומשפחתי חשוב.

**יזרעאלה רואה בכאב את התרופפות הגיבוש החברתי.
היום הכל יותר אינדיבידואלי. גם בריקודי עם אין כבר אחיזת ידיים.
היום רואים בריקודי עם זמן של פנאי ובידור ולא תרבות.**

הספרייה של יזרעאלה

אחד דברים המרשימים בביתה של יזרעאלה הוא כמות הספרים הקשורים למחול בכלל ולמחול ישראלי בפרט. ספרים, עבודות, רשימות מקורסים והשתלמויות. לפריטים רבים באוסף זה ערך רב להיסטוריה של ריקודי עם. בשיחתנו עלה הרצון של יזרעאלה למסור חומרים אלה למוסד כלשהו שיעזור בשימור חומרים אלה והנגשתם לחוקרי המחול, ואני מקווה שימצא מי שיירתם למשימה זו.